

Oredništvo i uprava
ZAGREB, MASARYKOVA 28a
Telefon 67-80

Oredništvo in uprava
za Slovenijo in slovenski del
Julijske Krajine
LJUBLJANA, Erjavčeva 4a

ISTRA

Narod koji se odreće ma i jeu.
stope krvlju i znojem otaca svo
ih natopijene zemlje nije dosto
jan da se nazivlje narodom

NAKON FRANCUSKE KAPITULACIJE

Dok se ratne operacije na evropskom kontinentu zaključenjem primirja najprije između Francuske i Njemačke a zatim Francuske i Italije privode kraju — dotle se na strani Njemačke i Italije kao i na strani Engleske vrše pripreme za početak nove faze sadanjskog sukoba, u kojoj će Velika Britanija biti cilj njemačke ofenzive. Prema svim prednacima, a i prema općem mišljenju imala bi se doskora razviti strahovita borba, u kojoj će Njemačka uz pomoć svog talijanskog saveznika nastojati da postigne konačni uspjeh — svladajući svoga svakako najopasnijeg protivnika, tada će se tek moći govoriti o potpunoj njemačkoj pobjedi. Njemačka će — nema sumnje — u novim operacijama koje je čekaju angažirati sve svoje raspoložive snage, kopnene, pomorske i zračne — na koji način, to će se možda već i uskoro pokazati. Svakako nije malen broj onih, koji drže, da će Nijemci u svojoj navali na britanske otoke možda otkriti još koji novi način borbe i dosada nepoznata ratna sredstva.

S druge strane znade se za Englesku da je odlučna da nastavi borbu do kraja, znajući da se sada nalazi na kocki cijeli britanski svjetski imperij, budućnost britanske zajednice naroda. Lišena francuskog saveznika Velika Britanija računa da će joj ipak uspjeti da se uz pomoć svojih bogatih posjeda, a naravno u prvom redu uz veliki napor na koji je sama Engleska — matična imperija — čini se potpuno spremna odupre napadima. Bez obzira na sam ishod borbe, na eventualne peripetije, kroz koje će ona prolaziti — svi se slažu u tome, da će ta borba biti strahovito mučna, da će se voditi u dosad još neslućenom opsegu i uz maksimalne žrtve.

Velika Britanija i ako je upućena gotovo isključivo sama na sebe i svoje prekomorske posjede zacijelo računa i na pomoć drugih, ne isključujući da bi joj vrijeme moglo donijeti — razvoj daljnjih odnosa — nove povoljnije mogućnosti, nego što su one, u kojima se danas nalazi.

U obzir dolaze Sjedinjene države sjeverne Amerike i Sovjetska Rusija — od kojih prva i sada pomaže Veliku Britaniju snabdjevajući je ratnim materijalom, dok su odnosi s drugom za sada u stadiju neizvjesnosti, naročito u pogledu eventualne potpore u bilo kojem pravcu. Očito je međutim da je sadanja potpora Amerike nedovoljna — pa tako preostaje jedino vjerovatnost da bi se moglo u budućnosti stanovište Sjedinjenih država i Sovjetske Unije moglo iskristalizirati u povoljnijem obliku.

Da li su takve pretpostavke opravdane — pokazat će najbolje budućnost. Za sada se na to ne bi moglo s nekom sigurnošću odgovoriti. Izvještaji iz Amerike govore o osjetljivoj, kojoj su podrignute tamošnje političke prilike, pa uz jake glasove da bi pomoć Amerike Saveznicima odnosno sada Engleskoj trebala biti djelotvornija — dopiru sve jače glasovi i o tome, da bi se Amerika morala držati po strani od sadanjskog sukoba u Evropi, a jedina pouka, koju joj nameću, događaji na zapadu sastojali bi se u tome, da se pojača i ubrza vlastita obrana za slučaj, da sama Amerika bude napadnuta. Činjenica je da se Amerika sve više naružava, da povećava ratnu produkciju, pojačava mornaricu i avijaciju te da se ozbiljno misli i na uvođenje obilgatne vojničke dužnosti. Koja će struja prevagnuti — moglo bi postati pitanje već najbliže budućnosti, pogotovo ako se misli na to, da pitanje kolonija na Dalekom Istoku može izazvati u eventualnoj daljnoj fazi razvoja, sadanjskog sukoba spor na Pacifiku.

Eventualni račun sa Sovjetskom Rusijom — možda samo kao s indirektnim partnerom radi ruskih interesa na njegovim japanskim granicama — čini se ne dolazi još za sada u obzir. Glasove, kao da se Sovjeti svojom akcijom na Baltiku spremaju na odlučniju intervenciju, demantirali su sami Rusi, na glasujući da sadanje njihovo učvršćivanje pozicija na Baltiku nema ofenzivni, protunjemački značaj. A interesantno je, da ni Talijani ni Nijemci ne pokazuju — barem ne otvoreno — nikakvog uznemirenja u vezi s ruskim akcijama na Baltiku — gdje se mijenjaju vlade i režim i pojačavaju sovjetske posade — i s planovima, koji se Sovjetima pripisuju na Balkanu. Prema tome, ponavljamo, za sada ne bi se imali očekivati, po našem mišljenju, novi momenti u aktuelnim odnosima snaga, uvaživši da Amerika želi — kako se čini — posvetiti prvenstveno brigu vlastitoj obrani, a da Rusija ubire plodove svog blagonaklonog stava prema silama osovine — Njemačkoj i Italiji.

U manjim državama, u srednjoj i jugoistočnoj Evropi primjetljiva su interesantna previranja. Turska se orijentira ponovno prema Moskvi, dok se u Bugarskoj i Mađarskoj opaža po nekim pojavama, kako i one očekuju od položaja stvorenog nakon

Preseljevanja narodov na Balkanu v sedanjem stoletju

Izmenjava narodnih manjšin se je pričela že leta 1912 — Velike množice Bolgarov, Grkov in Turkov so se preselile v svoje matične države

Ni dolgo od tega, ko je naš list dokaj obširno poročal o izseljevanju Italijanov, ki so se bili iz Tirola naselili v Mahovljanih pri Banjaluki, v nova naselja v Italiji. Pred nekaj dnevi je romalo preko naše države okoli 500 Italijanov, ki so se po posredovanju stalnega odbora za vrnitev Italijanov iz inozemstva vračali iz okolice Galaca v Rumuniji v Italijo, kjer jih bodo naselili deloma v novi naselbini Aprilia, deloma pa v provinci Rovigo. V obeh primerih gre za neznatno število oseb, zaradi tega ne bomo o teh gibanjih izgubljali več besed.

Imamo pa celo vrsto drugih preseljevanj na Balkanu iz zadnjih let, ki po obsegu daleč prekašajo imenovana in ki so kljub temu manj znana. V naslednjem jih hočemo vsaj v glavnih obrisih očitati, pri čemur se bomo držali podatkov, ki jih navaja C. Stamati v zadnji številki dunajske revije za problem evropskih manjšin »Nation und Staat«.

Prvo tako gibanje je bilo združeno z balkansko vojno leta 1912. Že med vojno se je po turških uradnih podatkih okoli 150.000 Turkov izselilo na ozemlje sedanje Turčije. V nadaljnjem poteku te vojne je morala tudi Bolgarija sprejeti večje število bolgarskih beguncev na svoje matično ozemlje.

Gospodarska potreba urediti ta tok beguncev in politična želja po ustvaritvi etniško enotne države sta dali pobudo za razne dogovore o medsebojni izmenjavi prebivalstva.

Prvi tak dogovor sta sklenili že novembra 1913 Bolgarija in Turčija. Nanašal se je na obmejni pas v širini 15 kilometrov, iz katerega je med vojno zbežalo okoli 50.000 Bolgarov in približno toliko Turkov. Šlo je za likvidacijo zapuščene imovine beguncev in za ureditev njihove nove naselitve. Svetovna vojna pa je izvršitev tega dogovora preprečila.

Večji praktični uspeh je imel Neuillyski dogovor med Grčijo in Bolgarijo od 27. novembra 1919 z dopolnili od avgusta 1920. Grčija je na mirovni konferenci v Versaillesu sploh dala inicijativo za medsebojno izmenjavo manjšin med vsemi balkanskimi državami, vendar ni iz raznih razlogov mogla prodrati s svojim načrtom. Edino z Bolgarijo je prišlo do takega sporazuma, ker je bila ta že po mirovni pogodbi prisiljena sprejeti določbe glede take izmenjave prebivalstva. Sporazum se je nanašal v glavnem na zapadni Tracijo, kjer je bilo prebivalstvo pretežno bolgarsko, tako da je izselitev bolgarskega prebivalstva pomenilo za Bolgarijo tudi odpoved na to ozemlje.

Že pred zaključkom vojne je več desetstisoč Bolgarov zapustilo to ozemlje. Po ljudskem štetju, ki so ga antantne vojaške oblasti priredile leta 1920, je bilo tedaj v zapadni Traciji še vedno 80.900 Bolgarov in le 51.700 Grkov.

Izseliti se je smel vsakdo, ki je predložil potrdilo o narodnosti, ki mu ga je izstavilo županstvo ali komisija, v kateri stabilna poleg bolgarskega in grškega zastopnika še dva zastopnika lige narodov. S seboj je smel vzeti vse svoje premočnine brez kakršnih koli dajatev. Nepremičnine pa je odkupila omenjena komisija, in sicer je plačala desetino v gotovini, ostalo pa v državnih papirjih. Prvotno je bil, za izselitev določen rok dveh let, pozneje se je podaljšal do aprila 1927. Težkoče so nastale tudi glede združenih imetij in z zadevo se je bavilo tudi mednarodno sodišče v Haagu. Praktično je to pomenilo, da so prizadete zadruge izgubile svoje imetje.

Za izselitev se je prijavilo 92.000 Bolgarov. Celotno število beguncev, ki so se zatekli v Bolgarijo v letih 1912 do 1927 se čeni od bolgarske strani na okroglo 300.000. Iz Bolgarije se je izselilo v Grčijo okoli 30.000 Grkov.

kapitulacije Francuske ostvarenje nekih svojih teritorialnih aspiracij. U Rumunjskoj razvoj polit. prilika skreće izrazito na desno (stvaranje totalitarne »stranke nacije«) s oslonom u vanjskoj politici na Berlin, a ima pojava i kod nas, koje znače u neku ruku prilagođivanje novoj situaciji u Evropi, u kojoj sada dominiraju — naročito u jugoistočnom njenom sektoru — tri

Po svojem obsegu najbolj znan je grško-turški dogovor za nedsebojno izmenjavo prebivalstva od 30. januarja 1923., ki je bil nujna posledica grškega poraza v Mali Aziji. Značilno za ta dogovor je, da določa prisilno izseljevanje Grkov iz Turčije in Turkov iz Grčije. Izvzeti so bili samo Grki v Carigradu ter na otokih Imbros in Tenedos in Turki v zapadni Traciji.

Tako je ostalo v Traciji še vedno preko 100.000 Turkov, v zadnjem času pa je Turčija vzela v pretres preselitev tudi teh zadnjih Turkov na grškem ozemlju.

Koliko oseb se je preselilo v Grčijo, ni natančno ugotovljeno. Njih število se čeni na poldrugi milijon. Od teh se je okroglo en milijon preselilo iz Male Azije, ostali pa iz evropske Turčije in v manjši meri iz Rusije. Struktura teh priseljencev pa je bila docela anormalna. Največ je bilo žensk, otrok in starčkov. Moški so skoro vsi poginili že pred izselitvijo. V letih 1912 do 1924 je padlo pri notranjih nemirih in v vojni v Mali Aziji okoli milijon Grkov. Ta ogromni pritok je predstavljal za Grčijo nepremagljivo težkočo, saj je presegal četrtino domačega prebivalstva in je imela komaj petina pribežnikov zadostna sredstva za ureditev nove eksistence. (Odškodninsko vprašanje tudi v tem primeru ni bilo ugodno rešeno v korist prizadetih, saj so jim bile zahteve še leta 1930 močno reducirane). Da je Grčija zmogla ta težki problem, se mora zahvaliti samo Ligi narodov, ki ji priskočila na pomoč z zelo izdatnim posojilom. Pribežle Grke so naselili največ v Traciji in Makedoniji, veliko (okoli 600.000) pa se jih je ustavilo v mestih, zlasti v Solunu.

Iz Grčije se je na podlagi tega sporazuma izselilo okoli 400 tisoč Turkov.

Toda tudi po bolgarsko-grški in turško-grški izmenjavi prebivalstva ni Grčija narodnostno enotna država. Omenili smo že, da je ostalo v Traciji še okoli 100.000 Turkov. Še večje pa je število Jugoslovancev, ki so ostali pod Grčijo, in sicer v Makedoniji. Po uradnem grškem štetju iz leta 1928 živi v Makedoniji 82.000 »Grkov, ki govore makedonsko-slovansko narečje«. Trnjegorskega knjiga »Jugoslovanske manjine u inostranstvu« pa nas poučuje, da je tam okoli četrt milijona našega naroda in da ne uživa ta narod prav nobenih narodnih pravic.

Razni znaki kažejo, da ima Turčija namen postopoma urediti povratek vseh Turkov iz balkanskih držav v Malo Azijo, da bi tako obljudili obeščena ozemlja, ki so danes popolnoma zapuščena. Toda tak povratek je združen z velikimi materialnimi izdatki in utegne spriči konverzativna balkanskih Turkov zadržati ali ovirati reforme sodobne turške države. Zato je Turčija po posebnih dogovorih z raznimi balkanskimi državami skušala urediti to vprašanje.

Časovno prvi so bili taki dogovori z Bolgarijo. Od leta 1931 do 1934 se je brez dogovora izselilo iz Bolgarije okoli 11.000 Turkov, naslednje leto pa se jih je, verjetno po pospeševanju s strani bolgarske vlade, izselilo 12.000. Spričo tega močnega skoka sta Bolgarija in Turčija 1. 1936 in 1. 1937 po izmenjavi not določili izseljenjski kontingent na 10.000 letno. Do dokončnega dogovora, ki bi definitivno rešil ta problem, ni prišlo. V Bolgariji je po štetju iz leta 1926 po narodnostni pripadnosti 577.500 Turkov, po istem štetju pa je govorilo turški 607.700 oseb. Po verski izpovedi je po štetju iz leta 1934 821.300 muslimanov. — Vera in jezik se očitno v Bolgariji ne krijeta z narodnostjo, kakor je bilo to pri Grkih na Trškem in pri Turkih na Grškem. Bolgariji je predvsem na tem, da se reši pravih Turkov ob bolgarsko-turški meji, Turkom pa gre bolj za »rško govoreče Bolgare,

velevlasti Njemačka, Italija i Sovjetska Rusija.

Engleska se mora koncentrirati sva na svoju obranu, a kako su u tom sukobu angažirane maksimalnom svojom snagom Njemačka i Italija — jasno je da za sada glavna pažnja mora biti usredotočena na ishod gigantske borbe, koja bi imala skoro započeti.

ki jim bolgarska vlada skuša vcepiti bolgarsko miselnost in zavest. Zato sta se Bolgarija in Turčija mogli zediniti samo glede Turkov ob rumunski meji. Mednarodna politična napetost in velika potresna katastrofa v Anatoliji sta ustavili vsak nadaljnji pritok beguncev in tudi razgovori so se na nedoločen čas odložili.

Iz tih razlogov je ostal na papirju tudi dogovor o povratku Turkov med našo državo in Turčijo od poletja 1938. Od poldruga milijona muslimanov, ki žive v naši državi, je samo desetina po narodnostni turška. Celotno število oseb, ki naj bi se izselile, bi bilo okroglo 150.000. Verjetno je, da bi se tem pravim Turkom pridružilo se nekaj muslimanov neturške narodnosti. Izselitev je bila preračunjena za dobo šestih let, a se je iz omenjenih razlogov ustavila. Že prej pa se je več Turkov izselilo iz naše države v Turčijo, tako v letih 1931 do 1934 okoli 8.400 oseb.

Podoben dogovor je sklenila Turčija že leta 1936 tudi z Rumunijo.

Ta dogovor je stopil naslednje leto v veljavo. Nanaša se na približno 225.000 Turkov, ki bivajo v južni Dobruži. Po večini so to maloposestniki, ki so po agrarni reformi 1. 1924 izgubili tretjino svojega posestva. Rumuniji je na tem, da se odkriža turškega elementa na tem obmejnem ozemlju in ga nadomesti z lastnim, tako da bi dobili Rumuni premoč. V ta namen je skušala Rumunija pritegniti tako zvane Arumune, ki bivajo v Makedoniji, Tesaliji in Albaniji. Resnično se jih je že okoli 30.000 odzvalo vabilu rumunske vlade in prevze lo posestva, ki so jih zapustili Turki.

Izvršitev rumunsko-turškega dogovora je bil predviden na dobo petih let, dogodki zadnjega leta pa so nadaljnje izseljevanje ustavili.

Zanimive so določbe tega dogovora glede odškodnine za nepremičnine. Te prevzame rumunska vlada in plača zanje po 6000 lejev za hektar s poslopji vred. Vendar ne izplača zneska izseljenecem, temveč ga vpiše v dobro turški vladi. Ta mora za te zneske nakupovati v Rumuniji blaga, ki ga sme izvažati brez carine. Morebitno imovino v gotovini ali izkupiček za prodane premočnine morajo izseljenci položiti pri rumunski narodni banki na račun turške vlade za nabavo rumunskega blaga, dovoljeno pa jim je, da si za ta denar nakupijo rumunsko blago, ki ga brez vsake dajatve lahko izvozijo.

Dogodki zadnjega leta so ustavili tudi pregovore med Rumunijo in Turčijo za izseljevanje Turkov in Tatarov iz Besarabije.

Težko je natančno določiti število Turkov, ki so se izselili iz balkanskih držav v Turčijo. Po turških uradnih podatkih se jih je v letih 1921 do 1929 preselilo v Malo Azijo okoli 578.000, od leta 1923 do 1934 pa 655.000. Verjetno znaša celotno število izseljenih Turkov od leta 1921 do 1939 okoli milijon. P. P.

OPSKRBA ITALIJE PETROLEJEM

Do prošle godine opskrbljivala se Italija petrolejem u prvom redu iz Sjedinjenih američkih država. Rumunjske Iraka, Irana i Venezuele. Iz Meksika je kupovala minimalno. Medjutim kad je vlada Cardenasa u Meksiku pristala da odobri izvoz petroleja u zamjenu za razne strojeve i druge industrijske proizvode, dok su ostale države koje proizvode petrolej tražile plaćanje u devizama, to je Italija bila zaključila velike količine meksičkog petroleja i trebala je da uveze preko milijun tona. Ulaškom u rat onemogućena je Italiji dobava petroleja iz Meksika i uopće iz Amerike. — Proizvodnja petroleja u Albaniji dati će ove godine Italiji 400 do 450 hiljada tona. Ta količina predstavlja 15 do 20 posto ukupne godišnje talijanske potražnje petroleja. Ostatak bi morala Italija uvesti. Predmijeva se medjutim da se je Italija opskrbila prije nego što je ušla u rat, znatnim količinama petroleja

PRIJAVA POTROŠKA UGLJENA

Pula — Pokrajinski korporativni savjet izdao je okružnicu, kojom poziva sva društva, tvrtke, ustanove i zavode, da najkasnije do 23. lipnja prijave količinu su godišnji potroška ugljena imali prošle godine. Oni koji ne bi prijavili pravovremeno podnijeli ne će uopće moći dobiti ove godine ugljena. Naravno su pozvani samostani, konvikti, kasarne, bolnice, klinike, sanatoriji i slične ustanove, koje trebaju veće količine ugljena, da savačkano na vrijeme prijave svoju potrebu ugljena.

PREDBIJEŽBE ZA ŠEĆER I SAPUN

Rijeka — Od 20. do 25. lipnja bio je rok za predbiježbe šećera i sapuna. Vlasnici iskaznica na koje se diže određeni obrok sapuna i šećera trebali su u tom roku podnijeti prijave i predati određene kupone za ta dva artikla svojim trgovcima. Tko bi zakasnio s predajom ne će slijedeći mjesec dobiti šećera ni sapuna. Prodaja takvih iskaznica je strogo zabranjena.

PREDAJA ZOB I DRŽAVNA SKLADIŠTA

Pula — U smislu zaključka ministarskog savjeta od 4. ovog mjeseca imaju svi seljaci odnosno proizvođači zobi odmah po žetvi predati svu raspoloživu količinu zobi u državna skladišta. Za privatnu potrebu smije se zadržati samo stanoviti dio koji je potreban za sjeme i za potrebe gospodarstva, no nikako se ne smije zadržati ni najmanja količina za eventualnu preprodaju.

ZAVRŠENA PRIJAVA METALNIH OGRADA

Rijeka — 22. lipnja završen je rok do kojeg je trebalo prijaviti željezne ograde. Cijena za željezo utvrđena je sa 20 lira za svakih 100 kila. Ograde treba o vlastitom trošku dopremiti u određena zato skladišta. Tko ih ne dopremi sam tome ih odveze vlast i odbije troškove dovoza.

KAZNjeni TRGOVCI

Pula — Zbog prekoračenja utvrdjenih cijena kažnjeni su: Josipa Širočić i Josip Fabijančić iz Buzeta. Zbog vodećeg mlijeka: Marijan Grbavac, Josip Rabac, Franjo Ravnić, i Antun Knez iz Roča, te Ivan Ugrin, Ivan Rakar, Antun Radovac, Franjo Draščić, Pališka Antun, Pavlečić Radoslav, Draščić Antun, Ivan Krizman i Uvrin Franjo iz Buzeta. Zbog prodaje loše riže: Petar Štrologo iz Svetega Vičenta. Zbog lošega kakao-a: T. Rovis iz Zminja i Radoš (Ardossi) Josip iz Medulina. Zbog lošeg vina: Nikola Rozanda iz Premanture, Ana Lazaric iz Medulina, Vrbanc Tonka i Granjor Tonka iz Labina, te Sandri Ivan iz Tara kod Poreča.

CRNI KRUH OD 1. SRPNJA

Pula — U okviru raznih ograničenja, koja su bila uslijed rata uvedena, uvest će se počevši od 1. srpnja i ograničenje prodaje kruha. Od tada će se naime smjeti mijesiti, peći i prodavati samo kruh od brašna prosijanog na tzv. 80 posto. Takav je kruh kažu vanredno zdrav, probavljiv i slastan, iako možda ne će biti simpatično primljen od širokih slojeva, jer mu vanjski izgled nije onakav na kakav su Puležani navikli. Slična mjera bila je već jednom uvedena i to godine 1926-27 poznata pod imenom »pane unico«. Taj će jedinstveni tip kruha za sve slojeve biti i znak socijalne pravde za sve, jer će svi i bogati i siromašni morati jesti jednu jedincatu vrst kruha. Kako je poznato izgledi ovogodišnje žetve iako nisu povoljni ipak su takovi, da će vjerojatno zadovoljiti narodne potrebe. Treba ipak poduzeti sve mjere štednje, da bi se moglo izbjeći nabavljanju odnosno uvozu ma i jednog kvintala žita izvana. Narod valja da bude discipliniran i da se podvrgne općim interesima.

Duce — kaže naredba — koji i sam veoma voli kruh, uvjeren je da ova mjera koju donosi može biti samo na korist pučanstva i narodnog gospodarstva.

IZ KRAPANSKOG UGLJENOKOPA

Krapan — Usprkos svoj brzi direkcije rudnika »Krapan« krapanski rudnik ugljena nije uspio da producira više od 1800 vagona ugljena na dan. Prije nesreće od dne 28. II. 1940 je producirao od 4000 do 4500. Na 6. aprila tek. godine uveden je novi red rada, i to slijedeći: u 1 sat iza pol noći ide u rov po prilici 400 radnika koji rade do 9 sati, svi radnici imaju zadaću da podupiru i čiste rove; u 5 sati ide druga grupa koja iskorištava ugljen i vrta školje za mine; ona radi do jedan sat po podne; u 8 sati ide oko 100 specijalnih radnika koji imaju zadaću nakrcati i zapaliti mine. Iza što radnici napuste rove, to jest iza 13 sati zapale mine, a tek u 15 sati ide treća grupa u rudnik iskorištavati ugljen. Ova grupa napušta rudnik u 23 sata, a u 18 sati u večer ide opet jedna grupa specijalnih radnika ukrcati mine te ih zapali iza 23 sata kada nema radnika u rudniku. Svi 5 grupa zajedno broji oko 4000 radnika. Prije nesreće je radilo u rovimima oko 6000 radnika. Prigodom nesreće sa mrtvima, ranjenima i odbjeglih smanjio se broj za 1500 radnika, a ostalih 500 radnika bilo je otpušteno dne 6. travnja.

Sada producira rudnik tek oko 2500 do 3000 vagona blatnog ugljena za 24 sata t. j. oko dvije trećine prijašnje produkcije. Radnika radi isto dvije trećine prema prije.

SOCIJALNE PRILIKE V IDRIJSKEM RUDNIKU

Socijalno skrbstvo v idrijskem rudniku je že od vsega početka rudnika prednjačilo pred mnogimi rudniki nekdanje Avstrije. Razumljivo je, da ni bilo takoj popolno in da si je rudar tekom stoletij moral mnogo stvari še le priboriti. Vendar pa se nam zde danes vse pridobitve idrijskega rudarja na polju socialnega skrbstva, čeprav so bile še tako majhne, dobrote prvega reda, saj so druga poleg druge v znatni meri lajšale skrb in trdo življenje našega človeka.

Predvsem moramo ugotoviti dejstvo, da za dela pri rudniku niso nikdar sprejemali otrok pod 15. letom starosti. Prav tako so bile izključene tudi ženske vseh starosti.

Ločili so pri rudniku stalne in nestalne delavce. Prvi so bili vpisani v rudarske knjige in so uživali vse rudarske pravice in ugodnosti, katere si bomo ogledali. Nestalni delavci so dobivali samo plačo, če pa so prejeli tudi pokojninsko provizijo, tedaj so bili člani bratovske skladnice, niso pa vplačevali vlog in prispevkov.

Delavni urnik je bil za rudarje v delavce v žgalnici osemurni, vsi drugi pa so delali poleti enajst ur, pozimi deset ur, z opoldanskim enournim odmorom. Večinoma so delali na takozvani »geding« ali dogovor, drugi pa na dnevnice.

Plača stalnih delavcev je bila deloma v denarju deloma v naturi. Prejemali so pšenico, rž ali pa koruzo po zelo nizki ceni. Stare knjige navajajo, da je bila cena žita okrog leta 1880. sledeča: 1 hl pšenice 3.40 fl, rži ali koruze pa 2.70 fl. Dobava žita je bila različna za samce pod 20 leti, za samce nad 20 leti, za poročene in vdovce. Poročene in vdovce so opet ločili po številu otrok. Čim več je kdo imel otrok in sicer dečkov pod 14 letom in deklic pod 12 letom, tim več žita je prejel. Če so se cene žita povišale, tedaj so povišale tudi plače. Žito so razdeljevali v starih časih v gradu, od 1. 1870, ko so sezidali znani magazin pa v njemu.

Statistike navajajo, da so 1. 1880 rabili 4400 hl pšenice, 6000 hl rži in koruze v skupni vrednosti 70 do 80.000 fl. Ta množina žita je bila namenjena samo stalnim delavcem in vpokojencem. Rudnik je tedaj prispeval k nabavi žita 20 do 45.000 fl. Plače v denarju pa so tedaj znašale 160 do 180.000 fl. na leto. Za dobavo žita po znižanih cenah delavcem so skrbeli že od vsega početka rudnika.

Poleg pravice do žita pa so stalni delavci imeli še sledeče ugodnosti: 1. Pravico do drv za kurjavo in do stavbenega lesa za popravilo hiš po močno zniženi ceni; 2. pravico do izplačila podpore v primeru bolezni; 3. pravico do brezplačnega zdravniškega pregleda in do brezplačnih zdravil; 4. pravico do pokojnine v primeru nesposobnosti ali pa do rodbinske pokojnine za udovo in otroke in 5. pravico do vseh ugodnosti, ki jih je nudila članom Bratska skladnica.

Stalni in poročeni delavci so dobivali 7 kbm drv, samci 3.5 kbm, po ceni 61.3 krajcarjev kbm, dočim so uradniki morali zanje plačevati po 2.50 fl. Rudniška uprava je imela pri drevih 7 do 8000 fl. izgube na leto. Stavbeni les so dobivali rudarji po polovični ceni.

V primeru bolezni, ki je trajala več kot tri dni, je prejemal rudar dve trećine osnovne plače v gotovini in vso dobavo v naturi.

Nestalni delavci so imeli pravico do podpore iz Brat. skladnice le v primeru če so se težko poškodovali pri delu.

Na račun delavskih bolezni je rudniška uprava plačevala letno do 3000 fl.

Do brezplačnega zdravniškega pregleda in zdravljenja so imeli pravico vsi stalni delavci in vpokojenci zase, za žene in otroke pod 14, oziroma pod 12

letom starosti, nestalni delavci pa le tedaj če so zboleli radi dela.

Prav tako so bila tudi zdravila brezplačna, sicer pa jih je rudniška lekarna prodajala itak po znižanih cenah. Za zdravljenje in zdravila je rudnik dajal do 6000 fl. na leto. Posebno skrb so posvečali živorebrni boleznim.

V žgalnici zaposlenim delavcem so dajali na leto več tedenski dopust in podporo, da so lahko premenili zrak. Ostalo moštvo iz rudnika pa so menjali vsako četrtletje. Kakar so ometali dimnike so dobivali slanino in se morali kopati.

Okrog 1. 1880 je znašal odstotek rudniških bolezni 67.86 odst. umrljivost 1.24 odst. v žgalnici pa 5.74 odst. oboleni in 0.59 odst. umrljivosti.

L. 1879 je bilo morda najslabše leto radi nenormalnih vremenskih razmer. Pri povprečnem številu 652 stalnih delavcev je bilo 734 obolenj, med njimi 124 živorebrne bolezni. Ti so bile: Stomatitis mercurialis, Arthralgia in Myalgia mercurialis, Anaemia cum Gastritis in Tremores. Kronične Hydrargyrose niso opazili. Povprečno je znašala taka bolezen 24 dni. Od 734 bolezni je bilo 12 primerov smrtnih toda nobeden radi živorebrne bolezni.

L. 1879 je bilo v pokoju 163 delavcev, med njim 68 odst. s 40 službenimi leti. Med njimi so bili po starosti: eden 90 let, sedem med 80 in 90, 46 med 70 do 80, 85 med 60 in 70 leti starosti. Kot vpokojenci so prejeli stalni delavci starostno preskrbo njih vdove in otroci pod 14 leti preskrbo pa vdovino. Provizij in vdovnine so bile različne po plači in po kategoriji dela, ki ga je opravljal delavec. Po 40 letih službe so dobivali polno, pod 40 leti pa polovično provizijo, poleg žita in drv.

Od leta 1837 dalje je obstojala Bratovska skladnica, ki je imela nalogo skrbeti za svoje člane v primeru starosti in bolezni. Dajala je bolezenske podpore do polne osnovne plače le v posebno izjemnih primerih in provizijo samo onim delavcem, ki so prejeli od rudnika le polovično ali pa so bili sploh brez provizije. Dajala pa je različne podpore članom in njihovim svojcem, predvsem za kulturne potrebe in predvsem brez obresti in plačilne v obrokih. Imetje B. S. je znašalo pred 60 leti okrog 80.000 fl, ki so bili naloženi deloma v hipotekah, večinoma pa v drž. vrednostnih papirjih. Pri vlaganju denarja v hipoteke so imeli člani, hišni posestniki, predvsem pravico do ugodnih posojil in do vračanja kapitala v večletnih obrokih B. S. je imela tudi svojo bolnico in svoje zdravilišče-kopalnice v Kopačnici pod Blegašem. Člani so imeli brezplačno zdravljenje. Stalni delavci so plačevali kot prispevke v B. S. 3 odst. od svojih dohodkov na mesec (gotovina plus natura). Dohodki od obresti so znašali 3.000 fl od vlog pa do 5.500 fl. na leto.

Ko se je v desetletju 1870 do 1880 povečalo število delavcev, je začel rudnik graditi tudi stanovanjske hiše za rudarje. Gradili so jih iz zdravstvenih ozir. L. 1880 je bilo sezidanih 12 stanovanjskih hiš za 58 družin. Najemnine so bile zelo nizke. Gradba hiš se je nadaljevala do svetovne vojne. Od skupnih hiš v dolini, ki jih je bilo 1. 1880 samo 401 je bilo 38 rudniških od ostalih 363 pa je bilo 77 odst. rudarskih in sam-23 odst. od drugih privatnih oseb. Te pomeni, da je bilo tri četrtine idrijskega prebivalstva odvisnega od rudnika. Rudnik je dajal v najem tudi 720 arov zemljišča, ki je bilo razdeljeno v male parcele in te razdeljene med rudarje. Najemnine so bile prav tako malenkostne.

Poleg teh ugodnosti, ki jih je nudil rudnik rudarjem, je skrbel tudi za šolanje rudarskih otrok. V ljudski šoli so prejeli otroci brezplačno knjige in ostale šolske potrebščine.

Lado Božič

NOVI STATUS TRŽAŠKE ŠKOFIJE

Tržaška škofijska kurija je izdala za 1. 1940. nov pregled, tako imenovani status tržaško-koperske škofije, obsegajoč 112 strani. Tržaško-koperska škofija šteje 115 župnij, razdeljenih v 15 dekanatov z vsemi imeni duhovnikov, katehetov, in verskih docentov v javnih in privatnih šolah, ekleziasističnih in sekularnih beneficijev. regularnega duhovništva, samostanov, Katoliške akcije in z imenikom duhovnikov po kano-nični dobi. Taki prospekti izhajajo vsakih šest ali sedem let. Zadnji je bil tiskan v Trstu 1. 1933. Prve strani so posvečene tržaški cerkvi in škofom v Trstu, Kopru, Novem gradu in Picanu, katerih okrožne konskripcije spadajo pod tržaško-koprsko škofijo. Po navedbi tega pregleda tvorijo beneško koncilarno pokrajino: sedež patriarha v Benetkah, štiri nadškofije v Vidmu, Gorici, Trentu in Zadru in petnajst škofij skupno s sedežem nezasedene pomožne škofije v Benetkah. V to beneško koncilarno pokrajino spada ekleziasistična goriška provinca. Pod to pokrajino spa-

dajo škofijski tržaško-koprska in poreško-puljska. ne pa reška škofija. V kapitlju tržaške katedrale je prazno mesto kanonika katedrale sv. Justa. Duhovščina tržaško-koprske znaša 211 svetnih in 82 redovnih duhovnikov, ki spadajo k sledečim meniškim redom: 7 je benediktincev v Dajli, 1 benediktinec v Sv. Onufriju pri Piranu, 22 frančiškanov oservantov v Trstu, 5 v Kopru, 2 v Pazinu, 3 v Strunjanu, 3 konventualni v Trstu, 4 v Piranu, 5 kapucinov v Trstu, 4 v Kopru, 6 jezuitov, 7 salezijancev, 5 španskihi klaretnikov, 5 karmelitanov, 5 Marijinih služabnikov v Trstu. K tem je treba prišteti še 47 laikov, ki žive z njimi. V vsej tržaško-koprski škofiji je še 577 sester redovnic, posebno v bolnišnicah, sanatorijih, kolegijih med katerimi je 472 sester in okoli 100 aspirantk. V osrednjem semenišču v Gorici je 25 bogoslovcev, ki pripadajo tržaško-koprski škofiji, v deškem semenišču v Kopru, ki ima celotno gimnazijo, pa je samo 121 gojencev zaradi pomanjkanja štipendij.

RATOBORAN MUŽ

Pula — Grgo Kirac Jakovljevič, 52 godine star, voli popiti čašicu vina preko mjere. Ni o muke, kad bi samo kod toga ostalo, no on kad se napije postaje pomalo rabijatan, pa je s njime zlo i pokora. Tako je i nedavno, zavirivši dublje u čašu počeo po kući dizati graju, natukavši svoja dva sina, a ženu je tako izdevetao, da je morala pobjeći iz kuće i skloniti se kod susjeda. Interventirali su karabinjeri, koji su protiv njega podnijeli prijavu, pa je izveden pred sud, koji ga je osudio na 3 mjeseca i 15 dana zatvora, a nakon izdržane kazne biti će i pod paskom.

OMEJENA UPORABA OLJA I MASTI

Gorica, junija 1940. (***) Radi pravilne razdelitve in varčevanja s hranili so oblasti omejile, odnosno prepovedale prosto prodajo namiznega olja, masti in drugih maščob ter bo prebivalstvo odslej dobivalo navedena hranila le na karte. Olivno olje je bilo že precej časa redko in drago in se je dobivalo mesto njega bučno olje. Navedena nadaljina omejitev je ljudi seveda težko prizadela vendar ne presenetila, ker se zavedajo sedanega resnega stanja. Merodajni trdijo, da se ni bati kakega pomanjkanja, vendar se bo prehrana uredila potrebam in časi primerno. Za sladkorjem in kavo je to sedaj druga tozadevna odločba.

POKOJNINE IDRIJSKIH RUDARJEV.

Idrija, junija 1940. — (***) Po sporazumu med novo upravo rudnika in državo bodo naprej službeim rudarjem baie vrnili ves doslej vplačani doprinos za pokojnine ter bodo pokojnine urejene tako, da bo nova družba priznala pokojnino posamezniku šele po petletnem službovanju, računaoč od dneva, ko je prevzela rudnik od države. To ie za naše rudarje vsekakor težak udarec, vendar upajo, da se bo ta že napovedan odlok uklinil in bodo skušali to vprašanje povoljneje rešiti.

POVRATAK TALIJANA IZ RUMUNJSKE

Trst — Proše srijede stiglo je u Trst 600 Talijana, koji se vraćaju iz Rumunjske u Italiju. To su žitelji sela Kataloi u Rumunjskoj. Dočekali su ih predstavnici vlasti i svih društava te fašističkih organizacija. Oni će biti upućeni u naselje Apriliju te u krovinciju Rovigo.

SEKANJE GOZDOV V ISTRI

Istrski prefekt je izdal odredbo, s katero določuje, da mora biti ves smrekov les, ki bo posekan od 1. julija dalje v gozdovih istrske pokrajine in bo na deblu meril od 12 do 24 cm v premeru, na razpologo labiniskim premogovnikom, kateri ga neobhodno potrebujejo za podporno tramovje v rudniških jamah. Posekana debla se morajo pregledati na seči v gozdu in se pred pregledom ne smejo odpeljati drugam. Ukrivljena ali drugače skažena drevesa ter debla, tanjša ali debelejša od zgoraj naznačene mere, bodo lastniki lahko svodno prodali.

ITALIJA IMA 44.755.000 STANOVNIKA

Rim. — »Gazeta ufficiale« od 20. lipnja javlja, da je broj stanovništva nastanjenog na 31. svibnja 1940. u svih 98 talijanskih pokrajina iznosio 44.755.000. U mjesecu svibnju rodilo se 86.390 djece, a umrlo je 45.545 ljudi. Višak je prema tome 48.845, što bi značilo godišnji prirast od prilike pol milijuna ljudi.

— Ronki. — 50 članov Hitlerjeve mladine iz Trsta in Gorice Reke tabori na posestvu von Hinke. Te dni so jih obiskali predstavniki italijanskih oblasti.

— Trst. — Miramarski karabinjeri so identificirali utopljenca iz Čedasa. Gre za 25-letnega Maksimilijana Kapreža, stanujočega v Postojni.

— Pittsburgh, Pa. USA. — Dne 12. maja je tu umrl Benjamin Šmuc, star 51 let in doma iz trga Vipave na Primorskem.

— Trst. — V Banjolah je 3-letni žerjal Viktor padel v potok z višine 10 metrov in se težko poškodovao. Odpejlali so ga takoj v bolnišnico. Njegovo stanje je nevarno. Zanimivo je, da je z istega mesta padel tudi stariji brat, ki pa je ostal čudežno nepoškodovan. — Na Greti so našli v nekom vodnjaku truplo 57-letnega Antona Pegana stanujočega na Greti. Domnevajo, da je po nesreči padel v vodnjak.

— Čepovan. — Umrl je občinski komisar v Čepovanu Ferdinand Bordinon.

Cleveland O. USA. — Tukaj je zadnji teden v petek nagloma preminul Jim Lučić, v starosti 45 let. Doma je bil iz sela Sv. Matija občina Kastav, odkoder je prišiel v Ameriko pred 27 leti. Zapusča tukaj brata in enega brata v državi Colorado, v starem kraju pa enega brata in tri sestre ter več sorodnikov.

— Avber. — Dne 2. junija je pel novo mašo Dominik Pegan iz Ponikev. Ob tej prilici so mu vaščani napravili lepo cerkveno slovesnost in lepo okrasili vas.

HRVATSKA NASELJA U JUŽNOJ ITALIJI

DOJMOVI ING. ŽELJKA MACANA S PUTA PO JUŽNOJ ITALIJI

Ing. Željko Macan napisao je prije mjesec dana u »Hrvatskom Dnevniku« (19. V. 1940) opširan prikaz stanja hrvatskih naselja u provinciji Campobasso u južnoj Italiji.

To su ostaci onih dalmatinskih iseljenika, koji su se u bijegu pred Turcima u drugoj polovici XV. vijeka sklonili preko mora u odsjeku Abruzzi — Molise između rijeka Trigno i Biferno, nekih 50 do 60 km u unutrašnjosti. Najbliža luka im je Termoli, gradić na plitkoj jadranskoj obali nekako u sredini između grada Pescara i poluotoka Gargano.

Točna godina njihova dolaska nije zabilježena, ali po svemu se vidi, da je to moglo biti nekako oko godine 1500, dakle u isto vrijeme, kada su se vršile i mnoge seobe hrvatskoga življa iz Dalmacije u Istru i u druge krajeve na zapad ili sjever.

Dok su se oni Hrvati, koji su se u isto vrijeme iselili u Istru, uspjeli očuvati autohtoni i netaknuti do dana današnjega, ove skupine oko 5000 duša utopile su se sasvim u talijanskom moru i današnje pokoljenje do kakvog starca ili starice, hrvatski više ni ne zna govoriti.

Razlog je tome jasan. Oni Hrvati iz Dalmacije, koji su se iselili u Istru našli su tamo ogromnu većinu svojih sunarodnjaka, koji su bili i gospodarski jaki i nacionalno svjesni — u koliko se o svijesnom nacionalnom osjećaju u to doba uopće može govoriti. A osim toga činili su sa ostalom narodnom skupinom s ove strane Učke jednu etničku kompaktnu i ne pretrnutu cjelinu. To je bio i razlog, što se je narodna svijest u Istri tako živo očuvala.

Iseljenici u južnu Italiju bili su u daleko gorem položaju. — More ih je sasvim otkinulo od staroga kraja, veze nijesu imali s narodom s ove strane nikakve, tamo su bili okruženi sa svih strana tudjim im elementom i sasvim je razumljivo da su se uskoro morali pretopiti.

Čak je dokaz žilave otpornosti našega naroda već sama činjenica, što su se i ovakvi kakvi su do danas uspjeli sačuvati.

O tim hrvatskim naseljenicima u nas se je dosta pisalo. Najviše se je njima bavio splitski odvjetnik dr. Josip Smolaka, koji ih je nekoliko puta posjetio, te drugi neki dalmatinski intelektualci.

Iz izvještaja dr. Smolake, pisanog prije skoro 40 godina razabire se, da su tada prilike kod njih u nacionalnom pogledu bile mnogo povoljnije, nego danas i da je osjećaj pripadnosti »slovin-skom« plemenu bio tada mnogo razvijeniji. Današnja generacija rapidno propada i posvema se pretapa, tako da više ni brojiti, ni moliti, pa ni prekriti se ne zna u materijem jeziku. Posljedica je to najnovijeg načina odgoja u posljednjim decenijama.

Opisujući svoj boravak među tim hrvatskim kolonijama na moru ing. Željko Macan kaže:

Upoznaju me s tajnikom mjesne organizacije stranke, koji mi spremno dodijeli pandura, da mi pokaže konačište. Misleći, da su ovi »službenici« stranci nisam ni pokušavao govoriti hrvatski. Pandur me odvede do jedne lijepe dvokatne kuće, jedinog mjesta, gdje stranac može odsjesti. Uđem u kuću i osjetim, kao da sam negdje u srednjoj Dalmaciji. Sa tavana vise »pršuti« i slanina, u uglu poluzidani kamin, a u sredini veliki drveni stol, oko kojega večerahu dva postarija čovjeka i jedna starica. Velika glava domaćeg kruha i bokal vina, uz sir i meso, dokazivali su, da u hrani ne oskudijevaju.

— »Dobar večer!« — pozdravim ušavši.

— »A sklen si?!« — dobijem odgovor mjesto odpozdrava i odmah mi pristupi starica sva radosna a oči joj zasjaju. To su bile prve riječi, koje sam čuo od tih Hrvata. Pravi tip naše starice sa crnim rupcem oko glave, blagih plavih očiju. To je bila udovica Marija Martella, vatrena »škavunka« koja osim imena nije imala ništa drugo talijansko. Kao na sad prenesena iz onog našeg kamenog krša, »ćicerale« (govorila) je »po našu« i iadala se da mnogi zanemaruju »ovi naš lipi jezike«. I sada počne sa pitanjima o ovome i onome. Čuši, da sam k njima došao, da ih vidim i čujem, sva radosna ostavi sve i zapodjene s menom razgovor uvijek »na našu«.

— »U zdravlje!« — nazdravim ja na ponudjeni »žmuljak žrca« (vina).

— »Pur tvoj!« — odgovori mi napola izgovorivši onaj »e« na kraju. Nije prošlo ni par minuta, a već je oko mene stajalo desetak Krućana, koji su amo došli čuši, da je »na Kruć« došao iz staroga kraja jedan »brat« — kako oni zovu sve one, koji govore istim jezikom kao i oni. Da bi me dobro razumjeli, govorio sam polako i ikavski. Ispocetka sam ih teško razumio, jer u govoru upotrebljavaju mnogo talijanskih riječi, a kada imaju kazati nešto težega, onda redovito nastave talijanski. Svi su ikavci i to štokavci.

Stariji su mi pričali, kako su se za vrijeme svjetskog rata često sastajali sa »bratjom« koji su bili zarobljenici ili

pak sa srpskim vojnicima, koji su nakon sloma Srbije bježali u Italiju i Francusku. S našim ljudima su se sastajali i u Americi, gdje i danas ima lijepi broj ovih Hrvata. To je eto jedina veza između nas i njih, osim onoga posjeta grupe dalmatinskih intelektualaca, koji su ih posjetili 1902. god. Osobito se sjećaju dra Smolake, koji je ponovio svoj posjet ovome kraju 1906. Koliki je to doživljaj za njih bio, najbolje se vidi po tome, što većina starijih zna, kako su bili obučeni, gdje su stanovali, što su radili, kakvi su bili po izgledu, a zapamtiti su im i imena. Po njihovom pričanju to su bili: dr. Smolaka, prof. Barać (nedavno umrli gimn. profesor u Splitu), slikar E. Vidović i još jedan svećenik, čijega se imena ne sjećaju, a koji im je u crkvi služio misu glagolicom i držao im kraću propovijed na hrvatskom jeziku. To je, eto, jedini put od dolaska u novi kraj, da su u crkvi čuli svoju riječ. Simpatični Andrea Guarino, koji je tada bio još »dite«, sjeća se i pjesama, koje su pjevali pa da mi to pokaže zapjeva najprije »Na lijevoj strani kraj srca«, a onda »Divojka je ruže brala...«. Većina se sjeća par riječi neke napitnice:

»Pijmo brate pijmo
da nas nikor ne vidi,
danas nikor sutra svak...«

Malo po malo privikao sam se na njihov govor i dobro ih razumio. Smetnju pravi ono neizgovaranje ili poluzgovaranje vokala na koncu riječi i pomarjkanje padeža. Karakteristično je, što ne poznaju srednjega roda pa sve riječi srednjega roda meću u muški, na pr.: Oni mor' (ono more), oni pras' (ono prase), jzer (jezero) i dr. Mnogo riječi imaju koje se danas ne upotrebljavaju u kraju, odakle su starijom, a neke se ne nalaze više ni u našem jeziku. Tako: dimić (lula), dicalj (mladić), tosek (otrov), rub (stolnjak), žmuljak (čaša) u Dalmaciji se negdje još upotrebljava »žmul«, zrc (vino), svitlenica (prozor). Riječ »čovjek« ili »čovik« (ikavski) ne poznaju. Upotrebljavaju uvijek samo »ljud« bilo to u jedini ili množini. Zanimljivo je, da nitko ne poznaje riječ »kuća«. Ovdje je uvijek samo »hiža«. Najobičnije apstraktne riječi ne znaju pa se služe samo talijanskim. Pri govoru sam opazio, da brojeve govore samo talijanski, pa sam ih zamolio, da mi kažu »na našu«. Jedva po koji mi je mogao kazati: »jena, dva, tri, četir, pet«, pa onda odmah na »jedanas, dvanas« i narokon još samo »sto«.

POLITIČKE BILJEŠKE

O BUDUĆEM UREDJENJU EVROPE

U svom uvodniku od 20. lipnja zagrebački »Obzor«, razmatrajući današnji položaj u Evropi i posljedice današnjeg velikog sukoba kaže:

Evropa ulazi u jedno novo razdoblje svoje povijesti, no još nitko pozitivno ne zna, kako će se razviti događaji, a pogotovo nije sigurno, što će oni donijeti na političkom, gospodarskom, socijalnom i kulturnom polju, kad se iskristalizira novo doba, koje se navješta. Jer će život sigurno u mnogom pogledu dati drugačiji izgled raznim shvaćanjima o novom uredjenju države, društva, svijeta. Zato ni predstavnici tih različitih shvaćanja ne mogu već danas pouzdano znati, kako će izgledati život Evrope, kad izadje iz sadašnjeg rata. Pa i oblik i struktura, koje Evropa bude imala odmah nakon rata, mijenjat će život, koji ne pozna zastoja, već se neprekidno razvija. Mussolinijev »Popolo d'Italia« veli, dajući u vrlo širokim crtama sliku buduće Evrope, koju on vidi u znaku pobjede dinamičkih sila, da će ona biti politički antidemokratska, socijalno fašistička, a gospodarski protukapitalistička.

S druge strane i predstavnici demokratskih načela ističu, da će buduće uredjenje svijeta biti u mnogom pogledu drugačije nego je bilo prije sadašnjeg rata. No i predstavnici demokratskih pogleda nijesu konačno izgradili svoje gledište o novom poretku. U čemu su složni i predstavnici t. zv. dinamičnog shvaćanja države i društva i predstavnici demokratskih pogleda, to je da se ruši jedan svijet i da će iz ovog nezapamćeno strašnog sudara niknuti novi svijet, koji bi trebao biti bolji i socijalno pravedniji, nego što je bio predratni. Još se predstavnici tih protivnih nazora i interesa slažu u tome, da će novi poredak trajati dugo vremena, jer onaj koji pobjedi, nastojat će, da svoju pobjedu osigura za što dulje vremena.

Brojčano mali narodi, kao što je naš, ne mogu utjecati na tok ovih sudbonosnih događaja, u kojima su se sudarile najmoćnije države svijeta. Mi nijesmo protagonisti ovih historijskih zbivanja, već tek promatrači događaja, koji treba da oblikuju novu Evropu, novi svijet. No u ovim sudbonosnim vremenima imamo ipak svoju veliku brigu i svoju povjesnu zadaću: da uložimo sve svoje snage, da se održimo i da ne zaostanemo za razvitkom događaja, već da svoj-

Najbolje su se sačuvale riječi iz poljudjelskoga života, koje uvijek rabe hrvatske. Po nekima se može potvrditi, da su došli iz primorja Dalmacije, jer bi u protivnom sigurno danas upotrebljavali talijanske. Tako: maslina, smokv' zemlj' ili kaš' (za »tlo«) njiva, ledin', plug, čela (pčela), osak (vosak), kokoš, pivac (pijetao), pras' (prase, svinja), ovca, janj', koza, kozlić, orih (orah), rabit (raditi, u smislu obradivati zemlju) i t. d.

Pozdravi su samo na talijanskom. Da mi dokažu, kako se još nisu izgubili, pozdravljali su »Dobr' dan« i »Dobra večer«, a obično pri odlasku kažu »Stoj dobro«. Za »Dobar tek« kažu »Dobar glad«.

I bilo bi to dugo trajalo, da me nije moja nova domaćica pozvala »zaspat« (spavati).

Sutradan je bilo isto. Okupila se oko mene velika grupa i po stoti put zapitkuju:

— »Ma si baš iz našeg starog kraja?«

— »A kak' je tam?!« — i sve tako redom.

Ova hrvatska kolonija nije, nažalost, imala nikakve svoje inteligencije. Vjerovatno bi — da ju je imala — i umiranje njezino bilo daleko sporije išlo, nego što ide, u koliko ga se možda ne bi bilo uspjelo posvema sriječiti. Najbolji nam je dokaz život Hrvata u Gradišću (Burgenlandu), koje je jedino narodna njihova inteligencija uspjela spasiti i očuvati od nacionalne propasti.

Kod ovih naših narodnjaka u Južnoj Italiji jedini intelligenat, koji bi bio možda nešto u tom pravcu učinio bio je sveučilišni profesor u Napulju Nikola Neri (Crni), koji je kao pristaša republike i revolucionarnih ideja bio pogubljen 1799 godine. On je stupivši pod vješala rekao svojim suseljancima Krućanima: »Nemojte pozabiti naš jezik!« Neri se rodio u Kruću od seljačkih roditelja »Slava«, gdje i danas još stoji njegova rodna kuća. To je najpoznatiji čovjek, što su ga dale ove preostale hrvatske kolonije i ljudi ga još i danas nakon 140 godina s ponosom spominju.

Budući da narod nije imao nikad svoje inteligencije nije se ni našao nitko tko bi bio sabirao narodno blago ili se barem potrudio da nauči jezik. Ovakvo danas nitko ne zna ni čitati ni pisati hrvatski.

(Svršit će se)

IZJAVA MINISTRA BOTTAIA

Talijanski ministar prosvjete Bottai razgovarao je s rimskim dopisnikom »Vremena«, pa je — među ostalim — rekao i ovo:

»Po onome što ja znam o jugoslaven-skoj kulturi, smatram da vaš narod ima važnu ulogu kulturnog posrednika između slavenskog istoka i latinskoga zapada. Ta se uloga razvijala u prošlosti putem tradicionalnih dodira, koje sada treba obnoviti. Iz kulturne suradnje s Italijom, koja je danas predstavnik vrljednosti latinske civilizacije, Jugoslavija može dati slavenskim narodima, čiji je ona predstavnik, ne samo poznavanje tradicija nego i poznavanje današnjih kulturnih nastojanja Italije. Mislim da dvije žive dinamične sile, kao što su Jugoslavija i Italija mogu ne samo produbiti poznavanje jugoslaven-ske i latinske prošlosti no i iznad svega poznavanje vlastite žive sadašnjosti i civilizacije. Tako mi Talijani imamo dužnost da upoznamo i produbimo znanje o svemu onome, što je velika ujedinjavajuća misija ne samo u političkom nego i u kulturnom pogledu, a koju vrši Jugoslavija u balkanskom svijetu. Tu Jugoslaviju sa tim važnim poslom želimo upoznat. Hoćemo uz duboko poznavanje slavenske prošlosti, stvoriti najšire znanje o važnim prilozima, koje Jugoslavija sa svojim političkim i kulturnim dinamizmom daje ideološkom previranju, koje danas uzbuđuje modernu kulturu«.

ODNOSI S RUSIJOM

Povodom dolaska novog sovjetskog poslanika u Bukureštu, Lavrentijeva — koji je nedavno boravio u Beogradu — list »Juventul« javlja na uvodnom mjestu o bližnjem između Jugoslavije i Moskve. List ističe, da za koji dan putuje iz Beograda u Moskvu jugoslaven-ska politička misija preko Bukurešta. Na taj način normalizirat će se i politički odnosi između Jugoslavije i Sovjetske Rusije. Vjeruje se, da će obnova normalnih diplomatskih odnosa a uslijed toga i političkih veza između Jugoslavije i Sovjetske Rusije biti u sadašnjoj atmosferi od najvećeg značenja za cijeli Balkan.

O MADJARSKOM REVIZIONIZMU

Dopisnik »Politike« javlja iz Budimpešte o odcjepima njemačkih uspjeha u Francuskoj i veli među ostalim:

»Kao što se moglo očekivati ishod rata na zapadu izazvao je u madjarskoj novi val revizionističke propagande, koju je sve do sada i madjarska službena politika s obzirom na sadašnju opću međunarodnu situaciju bila gotovo obustavila, ne želeći da se potezanjem tih pitanja ometa akcija na očuvanju neutralnosti i mira u jugoistočnoj Evropi. Ti razlozi su sada, izgleda, za Madjarsku otpali i zbog toga madjarska štampa ponovno se opširno bavi baš tim pitanjima, koja u vezi sa očekivanim novim ugovorima o miru interesiraju i Madjarsku u pogledu njenih poznatih zahtjeva. Listovi međutim ne pišu konkretno u kom pravcu treba da se ostvare madjarske aspiracije, nego samo izražavaju nadu, da je sada kucnuo čas, da Madjarska bude zadovoljena u svojim zahtjevima«.

Toliko budimpeštanski dopisnik beogradske »Politike«. Agencija Reuter je pak upozorila na uvodni članak, koji je objavljen u »Pester Lloyd« organu madjarskog ministarstva vanjskih poslova — u kome se otvoreno postavljaju teritorijalni zahtjevi prema Rumunjskoj. Takvo držanje izazvalo je u Bukureštu veliku zabrinutost, jer se pretpostavlja da to nije uslijedilo bez odobrenja Njemačke i Italije. Položaj se još komplicira zbog nejasnog držanja Rusije koja je poduzela koncentraciju četa na granici Besarabije.

POVEĆANJE TRGOVAČKOG PROMETA S ITALIJOM

U Rimu su nedavno završeni talijansko-jugoslaven-ski trgovački pregovori. Sklopljen je sporazum, koji regulira trgovačku izmjenu za period od jedne godine. Bitno je u tom sporazumu, da je znatno povećan volumen ugovorne izmjene, te se računa da će naš trgovački promet s Italijom doseći vrijednost od blizu 600 milijuna lira u narednoj godini. U komentarima, koji se mogu čitati u beogradskim listovima, konstatira se, da Italija počinje u našoj izvoznoj trgovini ponovno zauzimati mjesto, koje je imala prije sankcija. Tome su, kaže se dalje, doprinijele okolnosti, koje danas vladaju u svijetu. Zbog rata su obe države ostale bez mnogih svojih donedavnih tržišta, pa tako sadanji sporazum nosi donekle biljeg ratnih događaja i repkusija koje su ti događaji imali na međunarodnu trgovinu u pojedinim dijelovima svijeta. Jugoslavija će u Italiju uvoziti na prvom mjestu drvo, zatim pšenicu, stoku, razne rude itd. Od talijanskih proizvoda dolaze u obzir riža i predivo (laneno i pamučno) te automobili, šeširi i t. d.

Nakon zaključenih pregovora — za koje se veli, da su protekli vrlo glatko i u prijateljskoj atmosferi — dao je s naše strane ministar vanjskih poslova dr. Cincar-Marković izjavu, u kojoj je naglasio, da pored Njemačke Italiji pripada najkrupnije mjesto u našoj gospodarskoj politici. To pretežno mjesto njoj nije pripadalo slučajnim sticajem konjunkturalnih prilika, nego je ono prirodna posljedica geografskog položaja i privrednog sklopa Jugoslavije i Italije...

Vijesti iz domovine

UMRO JE Dr. MILIVOJ DEŽMAN

U Zagrebu je u ponedjeljak 24. o. m. preminuo u 67 godini života jedan od najistaknutijih hrvatskih kulturnih radnika Dr. Milivoj Dežman, urednik »Obzora«. Dr. Milivoj Dežman, iako rođen u Zagrebu, naše je gore list. Otac mu je naime Dr. Ivan Dežman, liječnik, narodni zastupnik i književnik, bio Riječanin. Kao i otac mu, i Milivoj Dežman posvetio se liječništvu, no njegov rad na tom području nije toliko važan i zapažen, koliko na području kulturno-literarnom, odnosno još više političko-novinarskom. Kroz punih je 45 godina

bio urednikom »Obzora«, u čijim su stupcima često tretirani inteligentno, ozbiljno i trijezno, kako je to samo on umio, i naši istarski problemi. Dugi niz godina pisao je iz dana u dan uvodnike, koji su bili mnogo zapaženi i citirani ne samo u domovini, nego možda još i mnogo više u inozemnoj štampi.

Smrću Dra Milivoja Dežmana gubi hrvatska publicistika jednu od najmarkantnijih i najsposobnijih ličnosti, a stvar istarskih Hrvata jednoga od najboljih poznavalaca i prijatelja. Slava Dru Milivoju Dežmanu!

STATISTIKA TALIJANA U JUGOSLAVIJI

Beogradski mjesečnik »Ravnopravnost« donosi statistiku Talijana u Jugoslaviji prema popisu od god. 1931. Prema tom popisu bilo je tada u Jugoslaviji 9.396 Talijana, od toga 5.849 talijanskih državljana. Od toga je broja bilo u bivšoj savskoj banovini 4.176, a u primorskoj 1580. Zatim dolaze zetska sa 667, vrbaska sa 1.312, drinska sa 458, dravska sa 434, itd. Talijani imaju u Krku pučku školu, dječje zabavište i večernju školu, kao i u Krku. U Hvaru pučku školu i dječje zabavište, u Dubrovniku pučku školu, dječje zabavište i večernju školu za odrasle. Postoji namjera, da se osnuje pučka škola i u Koturu. Osim toga Talijani imaju u Jugoslaviji 23 društva i čitaonice. U Splitu i Dubrovniku Talijani imaju i po jednu crkvu, u kojima vjeroučitelji talijanskih škola vrše religiozne funkcije za talijansku zajednicu.

Splitu pučku školu, dječje zabavište i večernju školu, kao i u Krku. U Hvaru pučku školu i dječje zabavište, u Dubrovniku pučku školu, dječje zabavište i večernju školu za odrasle. Postoji namjera, da se osnuje pučka škola i u Koturu. Osim toga Talijani imaju u Jugoslaviji 23 društva i čitaonice. U Splitu i Dubrovniku Talijani imaju i po jednu crkvu, u kojima vjeroučitelji talijanskih škola vrše religiozne funkcije za talijansku zajednicu.

BUDUĆI MIR I BALKANSKE DRŽAVE

Tršćanski »Piccolo« javlja iz Beograda, da se u Jugoslaviji pokazuje veliko razumijevanje i ne sakriva zadovoljstvo radi evolucije turske politike (smatrajući ništetnim francusko-turski savez i orijentacijom prema Moskvi, o. ur.) kojom je dovedena do izražaja neutralnost Turske i time još bolje osigurano održanje mira na Balkanu. Pritom je, piše »Piccolo« potrebno naglasiti, da je Jugoslavija bila jedina država Balkanskog sporazuma, koja je otvoreno osudila pakt, koji je Turska zaključila sa zapadnim saveznicima. Što se tiče poznatih tvrdnja mađarske i bugarske štampe, u Beogradu se naglasuje da bez obzira nato, kakva se važnost mogla pridavati tim tvrdnjama, Jugoslavija nije time iznenađena, jer je ona u posljednje vrijeme više puta istakla, da se ta mađarska i bugarska pitanja mogu riješiti makar u ograničenom i problematičnom okviru jedne stvarne balkanske suradnje. Rusko držanje je faktor, koji će prema mišljenju jugoslavenskih političkih krugova imati utjecaja i koji od nekoć tjedana već utječe na evoluciju balkanske ravnoteže. O ciljevima ovoga faktora ne zna se ništa sigurno. Međutim u krugovima, koji su bliski ministarstvu vanjskih poslova smatra se da su baš ovaj faktor, kao i ulazak Italije u rat, naveli Tursku da zauzme realnije držanje. Također se smatra da osovinske sile utječu na su-

bjeektivne odluke Mađarske i Bugarske obzirom na pitanje njihovih revindikacija i pri tome se primjećuje da će države Balkanskog sporazuma biti upućene da se prilagode tome, da novi europski mir ne će moći zanemariti balkanski sektor i to upravo radi toga, što faktori, koji sačinjavaju ove grupe, sporazumno određuju svoje držanje.

NJEMAČKA MANJINA U JUGOSLAVIJI DOBILA POTPUNU GIMNAZIJU

Ministarstvo prosvjete odobrilo je osnutak potpune njemačke privatne gimnazije s pravom javnosti u Novom Vrbasu. Gimnazija će početi raditi početkom nove školske godine. Na gimnaziji predavat će se njemački jezik i državni jezik u svim razredima po četiri sata tjedno. Od trećeg razreda dalje predavat će se tri sata tjedno francuski ili talijanski, po izboru učenika. Nastavni jezik je njemački za sve predmete, osim za državni jezik te za povijest i geografiju Jugoslavije. Profesori moraju biti jugoslavenski državljanji njemačke ili jugoslavenske narodnosti. Gimnaziju možeće pohadjati samo učenici jugoslavenskih državljana njemačkog roda te djeca njemačkih državljana, koji su stalno nastanjeni u Jugoslaviji. U gimnaziji možeće upotrebljavati samo one knjige, koje odobri ministarstvo prosvjete u Beogradu.

NAŠI POKOJNIKI

FRANC LAPAJNE

Dne 22. juna ob 6 uri jutraj je nenadoma preminuo zadet od kapi Lapajne Franc, ekonom rudarske škole u Celju, v. najlepši moški dobi, star komaj 54 let. Umrl je v prav žalostnih okolščinah, ne da bi se mogel še prei videti z družino, ki biva v Ljubliani. Pri njem je začasno stanova le njegov sin edinec Mirko, ki se ie po službenih poslih nudi v Celju. Usodnega jutra ie sin odšel v službo in pustil očeta sedečega na stolu misleč da spi, ker ie imel pokojni navado radi težke nadihe preko noči večkrat vstajati in na stolu sedeč spati. Komaj na se ie sin zgalsil v službi, že so ga klicali in mu javili bridko novico, da mu ie skrbni oče umrl. Pokojni ie naš rojak Idričan. Težke povojne razmere tudi njemu niso prizanesle. Pred vojno ie bil uradnik rudniške blagaine, nekaj časa proti koncu vojne in med zasedbo Logatca ie vodil rudniško ekspedicijo na logaški postaji, potem se ie preselil za nekaj let k veleniskemu rudniku, odtam k rudniku v Zabukovju, dokler ni bil pred leti premeščen v rudniško šolo v Celju, kjer ga ie sredi vestnega in uspešnega dela nenadoma prestregla smrt.

S pokojnim gospodom Francnom ie odšel na drugi svet zopet eden pravih idrijskih originalov, ki jih ie vedno mani, in ki jih ie ustvarilo tisto svojsko, patriarhalno ozračje naše od sveta odrezane kotline. Krasil ga ie odkrit in veder značaj, ki nikdar ne klone. Kakor ie bil zvest in vesel tovariš v družbi, poln zdravega humora in zdravih življenskih nazorov, tako ie bil natančen in vester v službi ter skrben mož in oče, ki ga bo družina težko noorešala. Če si bil le enkrat z njim v stiku, si si znova zaželel priti v njegovo družbo, da se navžieš tiste idrijske preprostosti, ki ie vela iz njegove moške in odkrite besede.

Naključie ie hotelo, da so ga ponesli k večnemu počitku baš na dan sv. Ahacija, na največji praznik rudarske Idrije. Na zadnji poti na ljubliansko pokopališče ga ie spremlilo mnogo znancev, prijateljev in poklicnih tovarišev, mnogo rojakov in rojakini, pred zavetiščem sv. Jožefa in ob odprtem grobu na so se od njega poslovili z ganljivimi žalostinkami nevci-rudarji iz Zabukovja.

Nai bo značajnemu možu, zavednemu sinu svoje zemlje in skrbnemu očetu lahka zemlica, težko prizadeti družini pa iskreno sožalje. (***)

JAKOB BOLAFFIO

Ajdovščina, juna 1940. — Pred časom ie umrl po vsej Goriški znani ajdovski podžupan Jakob Bolaffio. Pokojnik ie bil po rodu iz Ajdovščine in ie bil zaradi tega na to vedno nenosen. Čeprav ie bil žid, ie domače ljudstvo vedno spoštoval in ga branil. — Zanimal se ie tudi za naše kulturno življenje in ie bil celo naročen na nekatere liste in knjige. Napram Slovincem ie bil zelo pravičen in ie to vedno tudi pokazal. Pokojni Bolaffio ie bil za-

stopnik Jadranske zavarovalne družbe (Societa Adriatica di Sicurtà) v Gorici in ie na tem mestu mnogo pomagal našim kmetom ter ie marsikrat raje oškodoval zavarovalnico kakor oškodovanca in pri tem izjavil, da ne bo sodil teh ljudi, saj ie zavarovalnica dovolj bogata. Naši ljudje se ga vsi prav dobro poznali ne samo zaradi gospodarskih vezi, temveč tudi kot zgovornega in prijetnega čoveka. — Časten spomin poštenemu možu!

IVAN JANEŽIČ

Gorica, juna 1940. — Pretekli teden ie umrl po daljšem bolehanju upekojeni policijski inšpektor v Gorici Ivan Janežič v starosti 79 let. Pred vojno ie bil pokojnik načelnik goriške policije in zelo znana oseba na Goriškem. Bil ie mož na pravem mestu, srčen, blagohoten, v službi natančen in pošten. Pokojniku časten spomin, ostalim naše sožalje!

V Leonišču v Ljubliani ie 14. t. m. umrl naš rojak Miroslav Brumat, inšpektor pošte v poklju, star 63 let, iz št. Petra pri Gorici. Pokopali so ga na ljubljanskem pokopališču v nedeljo, dne 16. juna. Naj počiva v miru, prizadetim naše sožalje!

OSEBNE VESTI

V soboto, dne 29. t. m. se bo poročil v Šmarjah pri Ljubliani naš rojak Jože Ziberna, notarski pripravnik v Ljubliani in dolgoletni sotrudnik »Istre«, doma iz Divače na Krasu, z našo rojakinjo Delko Legiševu, uradnico v Ljubliani. Čestitamo!

Na filozofski fakulteti univerze kraja Aleksandra v Ljubliani ie bil promoviran naš rojak Dolenc Jože, doma iz Divače. Čestitamo!

Na juridični fakulteti beogradske univerze ie diplomiral naš rojak Jože Kogej, doma iz Idrije. Čestitamo!

Ob zaključku šolskega leta so položili na ljubljanskem učiteljsku dopolnilni učiteljski diplomski izpit iz narodne skupine predmetov tile naši rojaki: Cuder Anton, Gerdol Ivan, Logar Srečko, Mervič Metod, Pertot Rafael, Mazaj-Kogej Emilija, Praprotnik M. Danica, Praprotnik A. Danica in Saunig-Vilhar Zora. Čestitamo!

V Beogradu ie položio izpit za pooblaščenega gradbenega inženirja naš rojak ing. Branko Znidaršič, asistent na tehnični fakulteti ljubljanske univerze, doma iz Matenje vasi pri Postojni. Čestitamo!

U FOND »ISTRE«

Ž. G. Zagreb Din 100.—

Ernest Radetić:

KAD JE ZORA PUCALA..

(Nastavak)

— A za! Nego ča stojimo tote na vrati. Hodi nutra češ popiti mižolice rakije.

— Zašto ne?! Dokle se mali ustane! — Ehej, di je jur mali. Jur je po ure na nogah. Sidi na ognjištu i luštra pastole kako da gre na pir.

I zaista u kuhinji je sjedio na niskom ognjištu dječak i laštio kefom cipelice da su blistale ko da su od laka, iako su bile od sasvim obične kravljje kože, izradjene od Ive Kranjca postolara iz Bonaci.

Na ognjištu je plantjela vatra, i nad vatrom visio je na čvrstim, debelim željeznim komoštrama od čadje sasvim pocrnjeli bakreni kotlić.

— Imamo lazno, pak ćemo ručati prije — reče žena. Nato podje do običnog smedje oličenog kredenca, izvadi iz njega bocu rakije i čašicu, stavi čašicu na stol i natoči rakije. Odmah zatim izvadi iz kredenca i već načeti hljeb kruha, pa postavi i njega na stol.

— Odlomi si bokun kruha, sidi i popij mižolice rakije, dokle se mi prontamo. — A si ča ruča?

— San bokun kruha, a drugo san uzeja u bisage, pak ću po putu. Znate, tega Zvana, odak san priz tega bojžega Zveljarina, vajk me ie strah da ne dojdem kasno.

— A uzmi ga sobom u Pazin, pak ga daj popraviti.

— I san ga uzeja. Tamo mi ie u bisagah. Samo ko ne bi čuda guštalo. — Neće valja!

Voda u kotlu je dotle zakipjela. Zvana je prišla ognjištu, bacila u kotlić šaku soli, prosijala brže bolje na daski kukuruznog brašna, stala ga sipati u kotlić i zamiješala palentu.

Dotle je dječak olaštio cipele i stao ih navlačiti. Vidjelo se odmah da u cipelama nije, kako se ono kaže, »domać«, te da ih ne obuva svaki dan.

Osjećao se u njima nekako tvrdo ukočeno kao da ima plosnata stopala.

Dok je Jovakin polako griskao kruh, motajući zalogaie po ustima i zaljevajući ih rakijom, a Zvana mijesala palentu, mali je Jakov uzbuđeno otvarao i zatvarao »baultj«, crni drveni kovčeg. Neprestano je pregledavao stvari, što mu ih je majka spremila na put. Bile su tu jedne hlače, prsluk i kaputić »za svaki dan«, jedan tvrdi okrugli ovčji sir, velik taman nekako kao seljački »klobučić«. Sir je bio toliko mastan, da je ulje probijalo sve kroz papir u kom je bio zamotan. Od knjiga bile su tu samo dvije: »Njemačka vježbenica«, koju mu je prije dva mjeseca kupio u Pazinu kod Novaka, neki gimnazijalac iz Jakovici i »Program c. kr. velike državne gimnazije u Pazinu za školsku godinu 1908—1909«.

— Nu, ča je školante, si ča bruman? upita Jovakin dječaka, mljaskajući jezikom nakon što je progutao omašan zalogaie kruha da mu je sve jabučica poskočila.

— Ehej, san, san koliko češ! ponosno će Jakov.

I bio je »bruman«. U svakoj svojoj žilici osjećao je neku sigurnost. Ta kako i ne bi.

Prvu, drugu i treću čitanku za opće pučke škole, tiskane tiskom Karla Goriška u Beču, znao je sve na pamet. Nije bilo štiva, koje ne bi bio znao naizust od riječi do riječi, a ma kao da moli »očenaše«.

Koliko li je puta na zahtjev dobroćudnih susjeda recitirao »Turke pod Bečom«:

»Srpnja danas trinaesti biše

Kada Turci pod Beč dojezdise

Čador penje veliki vezire

Kavu pije bilu knjigu piše...«

A susjedi bi slušali i komentirali, kako on ima meku glavu i kako bi škoda bilo, da propadne, a mogao bi da bude pop.

I onda bi učestale uspomene na biskupa Dobrilu, koji je također bio ovakvo kmetско dijete, nadareno i bistro,

koje je kasnije narodu slavinskom pronijelo slavu.

A svaki bi od njih onda znao o njemu nešto reći, kako je prvi put došao bermati i progovorio »po našu«, kako je ljudima dijelio lijekove kad bi došli k njemu u Poreč, kako im je davao sjemenje »šantonige« i drugih ljekovitih trava, kako je ono za velike gladi poslao krumpira i kukuruza, a ma svega. I uvijek samo lijepo i dobro o njemu.

Sve je to Jakovu lebdjelo pred očima i već se je gledao u duhu, kako je župnik, kako misli i propovijeda, kako ga gospoda pozdravljaju i klanjaju mu se. A ljudi koji prolaze cestom pokazuju evo na njegovu kuću i pričaju strancima eto tu se je rodio naš plov, naš čovik, naš biskup.

I da dokaže kako je on već daleko zakoraknuo na put do popa i biskupa često bi pred ovim priprostim i dobrim ljudima znao izmoliti sve one latinske odgovore iz molitvenika, što ih je kao ministrant naučio na pamet.

— Imaš ča febre, Jakove, a? pitao je Jovakin a Jakov je samosvjesno odgovarao.

— Febre? A zašto? Ter ja znan sve na pamet. Češ ti viditi, kako te se profesori u Pazinu štupiti, kad njin je takan moliti iz libra kako »očenaše«.

— Lipo, lipo, dite moje, neka ti samo Bog da zdravije i Majka Božja.

U to je Zvana skuhalo palentu i počela je žlicom vaditi na tanjure. Odmah zatim uze stolac, popne se na nj i odreže od velike krpe slaninu, koja je visjela pod gredama omašan komad. Razreže je na komadiće i stane je topiti u »pršuri«.

Čvarci su u pršuri cvrčili, slanina se pucketajući topila, a ugodan miris raširio se kuhinjom i draškao nosnice.

Zvana izvadi iz kredenca komad tvrda sira, dohvati ribež i nariha na palentu sira. Polije zatim palentu čvarcima i ponese je na stol.

— Ala Jovakin, posluži se. Čemo najprije ručati pak gremo.

— Samo jedan hip, Zvana, da pogledam tovare. To vražje blago nikako da stoji na miru, nego se vajk nikamo ubraća. Čovik bi hi mora vajk imati navar.

To rekavši izidje Jovakin na vrata i pogleda vozić i magarce.

Sve je bilo mirno. Magarci su skrenuli na kraj ceste i griskali travu, koja je rasla uz cestu, polako odmičući, korak po korak.

Nebo je već bilo mnogo svijetlije. Na istoku su neke zvijezde sasvim pobjele, a obrisi Učke postajali su sve oštrij.

U selu se budio život. Otvarala se kućna vrata, neki su gospodari već silazili u dvorove, da nakrme blago, dok su drugi vršljali po orudju pod »kolarićama«.

Jovakin se vrati u kuću, sjedne opet za sto, skine klobučić, prekriži se, reče: Bog blagoslovi! i stane nabadati vilicom palentu, umakajući zalogaie u žutu rastoplenu mast.

U to se na vratima sobe pojave još dvije kuštrave djetinje glavice. Nešto buka kotlića i tanjura, nešto miris pečenih čvaraka namamili ih iz postelje i oni se digoše, spremni da odmah prihvate vilicu i »pomognu« u poslu. Starijemu, crnomanastom, moglo je biti trinaest godina, drugomu plavokosom, koji se došuljao u košuljici nije bilo više nego šest, sedam. Bila su to braća Jakovljeva.

Ne čekajući da ih se pozove, sve onako bunovna, djeca se približe stolu, spremna da započnu ručati.

— Kamo, kamo dica? Ča priz umiti se? A, nedaj Bog tega! Nismo blago. Na, tamo van je goleda, umite se i prikrizite pak dojdite za stolicu.

Djeca se nekud ozlovoljiše, no poslušashe. Za kratko je vrijeme voda zapljuskala: djeca su se umivala, onako na silu, nešto malo bolje nego mačka. Toliko da se namoči nos i lice, a uha i vrat ostaviše do nedjelje.

(Nastavit će se)